

Iets over trends in het PTT

■ Nog een maandje of twee, en dan begint het PTT-seizoen weer. De Punt-Transect-Tellingen, het oudste monitoringproject van SOVON/CBS, gaan het vijftiende volledige seizoen in, en de decembertelling zelfs het zeventiende. Tijd om even stil te staan bij enkele trends die uit dit project naar voren komen.

Telseizoen 1993/94

De telformulieren van afgelopen winterseizoen zijn inmiddels verslonden door de CBS-computer, die ze netjes omzet in indexcijfers. Voor de PTT'er, die aan de basis stond van deze cijfers, zullen de kille getallen herinneringen oproepen aan veld-dagen die in het teken stonden van ontberingen in gure wind of heerlijke zonnige vriesdagen, van tegenval-lende vogelaantallen tot onverwachte meevallers.

Torenvalken uit het dal?

Torenvalken die 's winters in ons land verblijven zijn afkomstig uit eigen land (slechts een minderheid trekt weg), Scandinavië en Noord-Duitsland. Als broedvogel heeft deze roofvogel het in de afgelopen vijftien jaar niet gemakkelijk gehad in Nederland. In veel gebieden is de broedvogelstand structureel afgenomen, wat onder andere voor delen van de duinen, Drenthe en de Veluwe gedocumenteerd is. Door verruiging van duinen en vergrassing van heidevelden zijn veldmuizen hier schaars of onbereikbaar geworden. In het agrarische landschap zijn intensieve bedrijfsvoering en omzetting van grasland in

akkerland funest geweest voor het voedselaanbod. De afname is ook bekend uit onze buurlanden. Uiteraard hebben de ongunstige landschappelijke veranderingen ook invloed gehad op de aantallen over-winteraars.

Bij de tellingen in december nam de soort aanvankelijk af tot een dal in 1985 en 1986. Een ongunstige voedselsituatie (weinig veldmuizen) viel toen samen met drie strenge winters op rij. Na deze inzinking namen de aantallen opmerkelijk vlot toe en in december 1990 werden viermaal zoveel Torenvalken gemeld als in 1986. De uitermate goede veldmuizenstand in vooral 1988 en 1989 zal aan dit herstel hebben bijgedragen. Sinds 1990 zijn er weer enkele jaren verstreken met een weinig florissante muizenstand. Zoals verwacht zijn ook de Torenvalken sterk afgenomen sinds 1990, maar ze zijn tot en met 1993 op een hoger peil gebleven dan tijdens het dal medio jaren tachtig. Maar wat zal het worden tijdens het komende PTT-seizoen? In het afgelopen broedseizoen waren veldmuizen immers hopeloos schaars en de berichten over verhongerende Torenvalken zijn legio. Stevent de Torenvalk aan op een nieuw diepterecord?

Patrijzen opwaarts

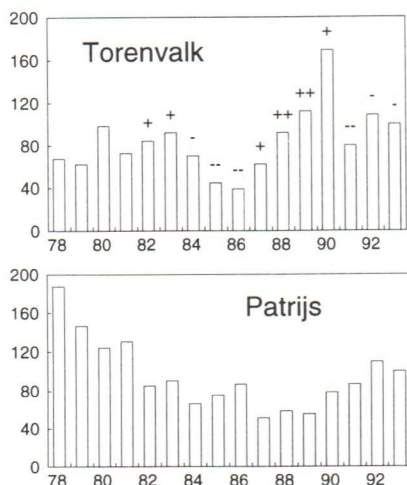
Iedereen weet dat de Patrijs vroeger veel talrijker was. Rob Bijlsma heeft aangetoond dat de afname al decennia geleden begonnen is. Wat in het PTT bij deze soort naar voren komt, is in feite een staart van deze langdurige achteruitgang. Tussen 1978 en 1984 was er een schrikbarende afname van rond 60%, daarna vlakke deze wat af. Vanaf 1990 is een onverwachte maar welkomte bescheiden toename opgetreden. De redenen hiervoor zijn onduidelijk, al zullen de overwegend zachte winters en mooie zomers een gunstige invloed hebben gehad. Wat dit laatste betreft zijn we benieuwd hoe het in het komende winterseizoen zal zijn. In droge en warme zomers hebben pulli betere overlevingskansen dan in slechte zomers, en worden vaak grotere kluch-

ten in de nazomer gezien. In de zomer van 1994 hadden Patrijzen niet veel te klagen over het weer. Nu maar afwachten of ze zich ook aan de theorie willen houden en veel worden gezien worden tijdens het PTT.

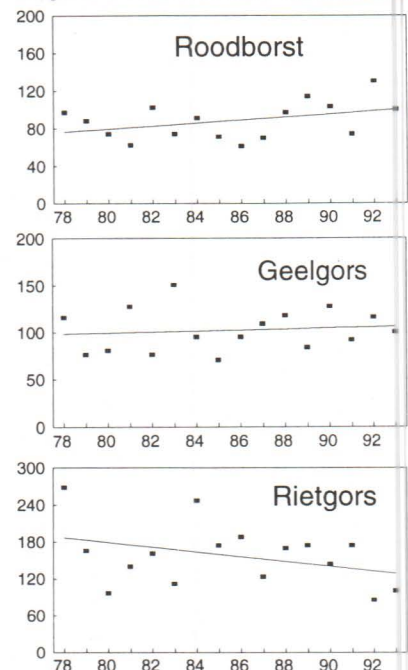
Drie lastige soorten

Het PTT is gevoelig voor de weersomstandigheden. Bij beroerd weer (veel wind, regen) zijn vooral de kleine, onopvallende soorten moeilijk waar te nemen. Natuurlijk is het beter om de telling uit te stellen tot beter weer aanbreekt, maar lang niet altijd is dat mogelijk. In sommige telperiodes zit het vrijwel dagelijks tegen met het weer. Het gevolg is sterk wisselende getelde aantallen, die niet altijd hoeven samen te vallen met werkelijke aantalsverschillen. Op de op en neer dansende indexen valt aanvankelijk dan ook geen peil te trekken.

Naarmate het project echter langer duurt, tekenen ontwikkelingen zich beter af. De Roodborst is zo'n lastige soort. Voor het waarnemen van de vogel en zeker voor het horen van de roepjes maakt het wel wat uit of je telt bij windstil, zonnig weer of bij harde wind en regen. Gaandeweg begint het er echter naar uit te zien dat de Roodborst als overwinteraar in de lift zit. Dit is tegengesteld aan de dalende trend die bij het PTT in Denemarken is geconstateerd. De licht stijgende Nederlandse wintertrend

Figuur 1. Index Torenvalk en Patrijs in PTT (december). Bij de Torenvalk is, vanaf 1982, met plusjes en minnetjes aangegeven hoe de veldmuizenstand was in het voorgaande broedseizoen (ontleend aan R. Bijlsma, Ecologische Atlas van de Nederlandse roofvogels).

Figuur 2. Trend van Roodborst, Geelgors en Rietgors in PTT (december)

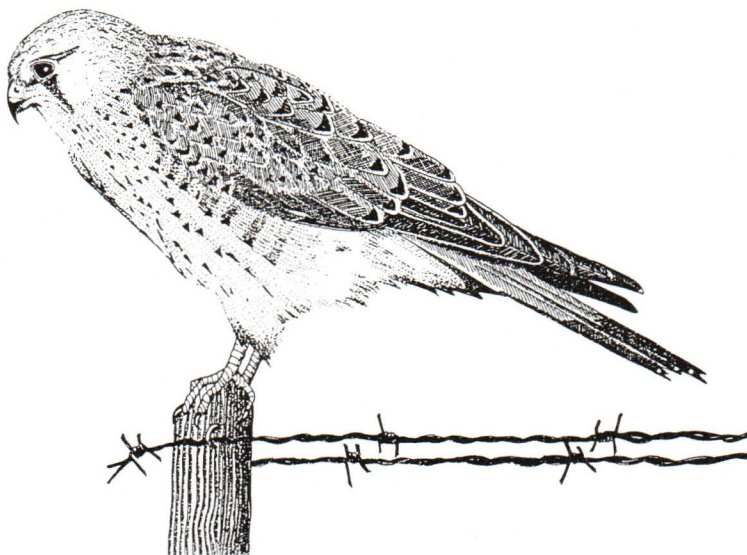
Waarop zijn de PTT-indexen gebaseerd?

Het aantal getelde PTT-routes bedraagt de laatste tien jaren 250-400 per telling, met licht dalende tendens. De decembertelling is traditioneel degene met de grootste aanhang; het aantal telroutes in de laatste vijf jaren bedroeg 405, 382, 351, 351 en 338. De lage score in december 1993 is deels veroorzaakt door het uitermate beroerde weer tijdens vrijwel de gehele telperiode. Het aantal telroutes in november en februari ligt gemiddeld 15 resp. 25% lager dan dat in december.

Om een idee te hebben van de aantallen vogels waarover indexen worden berekend, is hieronder van de vijf in dit artikel besproken soorten vermeld op hoeveel routes ze werden gezien in het seizoen 1993/94, en in wat voor aantallen. Het totale aantal routes waarop geteld was bedroeg 274 in november, 338 in december en 251 in februari. Tevens wordt het hoogste aantal vermeld dat tot nu toe tijdens een PTT-telling werd gemeld, en de telling waarop dat het geval was. Let wel: het aantal telroutes per jaar was wisselend. Ten overvloede wordt erop gewezen dat zo'n maximum niet noodzakelijk hoeft samen te vallen met een piek in het indexverloop. De indexen worden immers berekend door routes te vergelijken die twee keer of vaker geteld zijn. Individuele uitschieters, die het totaal aantal soms aanzienlijk kunnen beïnvloeden, worden veelal gladgestreken.

Tabel 1. Enkele basisgetallen van vijf soorten in het PTT.

		Nov	Dec	Feb
Torenvalk	routes 1993/94	190	195	166
	ex. 1993/94	558	505	394
	maximum	997	1158	708
	telling	nov 1990	dec 1990	feb 1990
Patrijs	routes 1993/94	38	32	50
	ex. 1993/94	325	344	272
	maximum	383	459	356
	telling	nov 1992	dec 1992	feb 1991
Roodborst	routes 1993/94	228	201	202
	ex. 1993/94	1400	752	695
	maximum	3080	1190	1243
	telling	nov 1989	dec 1989	feb 1990
Rietgors	routes 1993/94	33	27	18
	ex. 1993/94	99	115	97
	maximum	385	371	252
	telling	nov 1989	dec 1984	feb 1988
Geelgors	routes 1993/94	33	41	39
	ex. 1993/94	309	220	282
	maximum	567	680	521
	telling	nov 1988	dec 1983	feb 1988

Torenvalk (Jef Reneerkens)

komt overeen met de broedvogelgegevens die eveneens op een toename wijzen, met inzinkingen na de strenge winters medio jaren tachtig.

Rietgors en Geelgors verblijven 's winters veelal in op de grond foeragerende groepen. Ze vertonen daarbij een voorkeur voor bepaalde locaties en kunnen soms elke winter op en nabij dezelfde plek worden gezien. Zelfs flinke groepen kunnen echter verbazingwekkend moeilijk te ontdekken zijn, en veel tellers zullen de ervaring hebben opgedaan dat ze de ene keer wel, de andere keer geen gorzen op hun "vaste" telpunt hebben. Ondanks flinke schommelingen lijken de aantallen Geelgors tamelijk stabiel te blijven. Dit mag sommigen, zeker bewoners van West-Nederland, onverwacht in de oren klinken. Uit delen van Limburg en Drenthe bijv. is echter bekend dat de broedvogels het lang niet slecht doen. Omdat de winterse Geelgorzen vooral eigen broedvogels zijn, weerspiegelt zich dat in de geschetste trend. Overigens neemt dit niet weg dat in de onderhavige periode (1978-93) de verspreiding fors is ingekrompen. Op de trend van de winterpopulatie heeft dat echter geen invloed gehad.

Met overwinterende Rietgorzen lijkt het minder goed te gaan. Met name de laatste twee jaar zijn weinig Rietgorzen in december geteld. In de andere PTT-telperiodes (november en februari) werd overigens eveneens een afname vastgesteld. Het is onduidelijk of en hoeveel buitenlandse Rietgorzen in Nederland overwinteren. Vermoedelijk gaat het niet om grote aantallen, want bijv. Scandinavische Rietgorzen trekken weliswaar talrijk door, maar overwinteren merendeels verder zuidelijk. Vermoedelijk zijn de bij ons overwinterende Rietgorzen grotendeels van Nederlandse oorsprong. Wat dat betreft is er een overeenkomst met de broedvogelcijfers, die voor deze soort ook niet zo rooskleurig zijn. De oorzaken zijn onbekend, al zullen enkele droge zomers mogelijk ongunstig geweest zijn voor broedvogels. Overigens kan in sommige natuurgebieden hoge begrazingsdruk een van de redenen voor de afname van de wintervogelaantallen zijn. Door intensieve begrazing van heidevelden en hoogveengebieden verdwijnt de overmatige groei van pijpestrootje; juist in velden van pijpestrootje houden zich graag overwinterende Rietgorzen op.

Ward Hagemeijer & Fred Hustings